Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (piąta izba)

z dnia 8 czerwca 2017 r.*

[Tekst sprostowany postanowieniem z dnia 12 czerwca 2017 r.]

[Tekst sprostowany postanowieniem z dnia 14 września 2017 r.]

Odesłanie prejudycjalne — Współpraca sądowa w sprawach cywilnych — Jurysdykcja oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej — Uprowadzenie dziecka za granicę — Konwencja haska z dnia 25 października 1980 r. — Rozporządzenie (WE) nr 2201/2003 — Artykuł 11 — Wniosek o powrót — Pojęcie „zwykłego pobytu" niemowlęcia — Dziecko, które urodziło się zgodnie z wolą swoich rodziców w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie ich zwykłego pobytu — Ciągły pobyt dziecka podczas pierwszych miesięcy jego życia w państwie członkowskim jego urodzenia — Decyzja matki, by nie wracać do państwa członkowskiego zwykłego pobytu pary

W sprawie C-111/17 PPU

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Monomeles Protodikeio Athinon (sąd okręgowy w składzie jednoosobowym w Atenach, Grecja) postanowieniem z dnia 28 lutego 2017 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 7 marca 2017 r., w postępowaniu:

OL

przeciwko

PQ

TRYBUNAŁ (piąta izba),

w składzie: J.L. da Cruz Vilaça (sprawozdawca), prezes izby, M. Berger, A. Borg Barthet, E. Levits i F. Biltgen, sędziowie,

rzecznik generalny: N. Wahl,

sekretarz: L. Hewlett,

zważywszy na wniosek sądu odsyłającego z dnia 28 lutego 2017 r., który wpłynął do Trybunału w dniu 7 marca 2017 r., o rozpoznanie odesłania prejudycjalnego w trybie pilnym na podstawie art. 107 regulaminu postępowania przed Trybunałem,

zważywszy na postanowienie piątej izby z dnia 16 marca 2017 r. o uwzględnieniu tego wniosku,

* Język postępowania: grecki.

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 4 maja 2017 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu OL przez C. Athanasopoulosa oraz A. Alexopoulou, dikigoroi,

— w imieniu PQ przez S. Sfakianakiego, dikigoros,

— w imieniu rządu greckiego przez T. Papadopoulou, G. Papadaki oraz A. Magrippi, działające w charakterze pełnomocników,

— [po sprostowaniu postanowieniem z dnia 14 września 2017 r.] w imieniu rządu Zjednoczonego Królestwa przez S Brandona, działającego w charakterze pełnomocnika, wspieranego przez E. Devereaux, QC,

— w imieniu Komisji Europejskiej przez M. Konstantinidisa, M. Wilderspina oraz przez A. Katsimerou, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 16 maja 2017 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 11 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz.U. 2003, L 338, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 6, s. 243).

2 Wniosek ten złożono w ramach sporu między OL i PQ w przedmiocie wniosku OL o powrót ich dziecka znajdującego się w Grecji, czyli w państwie członkowskim, w którym dziecko to urodziło się i przebywa razem z matką, do Włoch, czyli do państwa członkowskiego zwykłego pobytu pary przed urodzeniem się dziecka.

Ramy prawne

Prawo międzynarodowe

3 Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, zawarta w Hadze w dniu 25 października 1980 r. (zwana dalej „konwencją haską z 1980 r.") ma na celu, jak wynika to z jej preambuły, między innymi chronić dziecko na płaszczyźnie międzynarodowej przed szkodliwymi skutkami wynikającymi z bezprawnego uprowadzenia go lub zatrzymania i ustalić zasady postępowania w celu zagwarantowania niezwłocznego powrotu dziecka do państwa jego stałego pobytu. Konwencja ta została ratyfikowana przez wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej.

4 Artykuł 1 konwencji haskiej z 1980 r. stanowi:

„Przedmiotem niniejszej konwencji jest:

a) zapewnienie niezwłocznego powrotu dzieci bezprawnie uprowadzonych lub zatrzymanych w jednym z umawiających się państw […];

b) zapewnienie poszanowania praw do opieki i odwiedzin określonych przez ustawodawstwo jednego umawiającego się państwa w innych umawiających się państwach”.

5 Zgodnie z art. 3 tej konwencji:

„Uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka będzie uznane za bezprawne, jeżeli:

a) nastąpiło naruszenie prawa do opieki przyznanego określonej osobie, instytucji lub innej organizacji, wykonywanego wspólnie lub indywidualnie, na mocy ustawodawstwa państwa, w którym dziecko miało miejsce stałego pobytu bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem, oraz

b) w chwili uprowadzenia lub zatrzymania prawa te były skutecznie wykonywane wspólnie lub indywidualnie albo byłyby tak wykonywane, gdyby nie nastąpiło uprowadzenie lub zatrzymanie.

Prawo do opieki określone w punkcie a) może wynikać w szczególności z mocy samego prawa, z orzeczenia sądowego lub administracyjnego albo z ugody mającej moc prawną w świetle przepisów ustawodawstwa tego państwa”.

6 Artykuł 5 lit. a) tej konwencji przewiduje, że w rozumieniu tego aktu „prawo do opieki” obejmuje prawo dotyczące opieki nad osobą dziecka, w szczególności prawo do decydowania o miejscu pobytu dziecka.

7 Artykuł 8 tej samej konwencji stanowi:

„Jakakolwiek osoba, instytucja lub inna organizacja utrzymująca, że dziecko zostało uprowadzone lub zatrzymane z naruszeniem praw do opieki, może zwrócić się bądź do organu centralnego miejsca stałego pobytu dziecka, bądź organu centralnego każdego innego umawiającego się państwa o pomoc w zapewnieniu powrotu dziecka.

[…]”.

8 Artykuł 11 akapit pierwszy konwencji haskiej z 1980 r. stanowi, że władze sądowe lub administracyjne każdego umawiającego się państwa powinny podejmować niezwłocznie działania w celu powrotu dziecka.

Prawo Unii

9 Motywy 12 i 17 rozporządzenia nr 2201/2003 stanowią:

„(12) Podstawy jurysdykcji w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej ustanowione w niniejszym rozporządzeniu ukształtowane są zgodnie z zasadą dobra dziecka, w szczególności według kryterium bliskości. Oznacza to, że jurysdykcja powinna należeć w pierwszej kolejności do sądów państw członkowskich zwykłego pobytu dziecka, z wyjątkiem niektórych przypadków zmiany miejsca pobytu dziecka lub w następstwie porozumienia zawartego między podmiotami odpowiedzialności rodzicielskiej.

[…]

(17) W przypadku bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka powinno się niezwłocznie zarządzić jego powrót; w tym celu nadal powinna mieć zastosowanie konwencja haska z [1980 r.], którą uzupełniają przepisy niniejszego rozporządzenia, w szczególności jej art. 11. […]”.

10 Artykuł 2 tego rozporządzenia zawiera następujące definicje:

„[…]

7) »odpowiedzialność rodzicielska« oznacza ogół praw i obowiązków, które zostały przyznane osobie fizycznej lub prawnej orzeczeniem, z mocy prawa lub poprzez prawnie wiążące porozumienie, dotyczących osoby lub majątku dziecka. Pojęcie to obejmuje w szczególności pieczę na dzieckiem oraz prawo do osobistej styczności z dzieckiem;

8) »podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej« oznacza każdą osobę, na której spoczywa odpowiedzialność rodzicielska za dziecko;

9) »piecza nad dzieckiem« obejmuje prawa i obowiązki związane z opieką nad osobą dziecka, w szczególności prawo do określania miejsca pobytu dziecka;

[…]

11) »bezprawne uprowadzenie albo zatrzymanie dziecka« oznacza uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka, jeżeli:
   a) narusza to prawo do pieczy nad dzieckiem, które na mocy orzeczenia, z mocy prawa lub poprzez prawnie wiążące porozumienie przysługuje zgodnie z prawem państwa członkowskiego, w którym dziecko bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt;

      oraz

   b) pod warunkiem, że prawo pieczy nad dzieckiem było, wspólnie lub samemu, faktycznie wykonywane w czasie uprowadzenia lub zatrzymania dziecka lub byłoby wykonywane, gdyby uprowadzenie lub zatrzymanie nie nastąpiło. Za wspólne wykonywanie pieczy nad dzieckiem uznaje się sytuację, gdy jeden podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej na mocy orzeczenia lub z mocy prawa nie może stanowić o miejscu pobytu dziecka bez zgody innego podmiotu odpowiedzialności rodzicielskiej”.

11 Zgodnie z art. 8 tego rozporządzenia, zatytułowanym „Jurysdykcja ogólna”:

„1. W sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym w chwili wniesienia pozwu lub wniosku dziecko ma zwykły pobyt.

2. Ustęp 1 ma zastosowanie z zastrzeżeniem przepisów art. 9, 10 i 12”.

12 Artykuł 10 rozporządzenia nr 2201/2003, zatytułowany „Jurysdykcja w przypadkach uprowadzenia dziecka”, stanowi:

„W przypadku bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka jurysdykcja sądów państwa członkowskiego, w którym dziecko bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt, zostaje utrzymana do chwili uzyskania przez dziecko zwykłego pobytu w innym państwie członkowskim oraz

a) każda z osób, instytucji lub innych jednostek sprawujących pieczę nad dzieckiem przyzwoliła na uprowadzenie lub zatrzymanie;

   lub

b) dziecko przebywało w tym innym państwie członkowskim przez co najmniej rok od chwili, w której osoba, instytucja lub inna jednostka sprawująca pieczę nad dzieckiem dowiedziała się lub powinna była się dowiedzieć o miejscu jego pobytu, dziecko zadomowiło się w swoim nowym otoczeniu oraz spełniony jest jeden z następujących warunków:
   (i) w ciągu roku od chwili, w której sprawujący pieczę nad dzieckiem dowiedział się lub powinien był się dowiedzieć o miejscu pobytu dziecka, nie został złożony żaden pozew lub wniosek o powrót dziecka do właściwych organów państwa członkowskiego, do którego dziecko zostało uprowadzone lub w którym jest zatrzymane;
   (ii) pozew lub wniosek o powrót wniesiony przez sprawującego pieczę nad dzieckiem został cofnięty, a żaden nowy wniosek nie został złożony w terminie określonym w ppkt (i);
   (iii) postępowanie przed sądem w państwie członkowskim, w którym dziecko miało zwykły pobyt bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem, zostało zakończone zgodnie z art. 11 ust. 7;
   (iv) sądy państwa członkowskiego, w którym dziecko miało zwykły pobyt bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem, wydały orzeczenie o prawie do pieczy nad dzieckiem, w którym nie zarządziły powrotu dziecka".

13 Artykuł 11 rozporządzenia nr 2201/2003, zatytułowany „Powrót dziecka", stanowi:

„1. Jeżeli osoba, instytucja lub inna jednostka sprawująca pieczę nad dzieckiem wnosi pozew lub wniosek do właściwych organów państwa członkowskiego o wydanie orzeczenia na podstawie [konwencji haskiej z 1980 r.] w celu doprowadzenia do powrotu dziecka bezprawnie uprowadzonego lub zatrzymywanego w państwie członkowskim innym niż państwo, w którym dziecko bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt, stosuje się ust. 2–8.

[…]

3. Sąd, do którego wniesiono pozew lub wniosek o powrót dziecka zgodnie z ust. 1, w ramach postępowania dotyczącego takiego pozwu lub wniosku działa szybko, stosując najszybsze procedury przewidziane w prawie krajowym.

Bez uszczerbku dla akapitu pierwszego sąd wydaje swoje orzeczenie nie później niż sześć tygodni od wniesienia pozwu lub wniosku, chyba że na skutek nadzwyczajnych okoliczności nie jest to możliwe.

[…]".

Prawo greckie

14 Z informacji zawartych w postanowieniu odsyłającym wynika, że w Grecji wniosek o powrót w rozumieniu konwencji haskiej z 1980 r. powinien zostać złożony do Monomeles Protodikeio (sądu okręgowego w składzie jednoosobowym) miejsca, w którym dziecko znajduje się po jego uprowadzeniu, lub miejsca zamieszkania sprawcy tego uprowadzenia. Taki wniosek może zostać złożony albo przez ministra sprawiedliwości, który jest w tym państwie członkowskim centralnym organem zajmującym się wnioskami o powrót, albo bezpośrednio przez osobę, instytucję lub inną jednostkę, której przysługuje prawo do sprawowania pieczy nad dzieckiem. Wniosek ten jest rozpatrywany w ramach postępowania w przedmiocie środka tymczasowego, aczkolwiek orzeczenie wydane przez sąd odsyłający rozstrzyga w ostateczny sposób spór dotyczący powrotu dziecka.

Postępowanie główne i pytanie prejudycjalne

15 Jak wynika z postanowienia odsyłającego oraz z uwag pisemnych i ustnych przedstawionych Trybunałowi, w dniu 1 grudnia 2013 r. OL, obywatel włoski, i PQ, obywatelka grecka, zawarli związek małżeński we Włoszech, państwie członkowskim, w którym zamieszkali następnie razem, konkretnie w gminie Sassoferrato.

16 Gdy PQ była w ósmym miesiącu ciąży, małżonkowie uzgodnili, że urodzi ich wspólne dziecko w Atenach (Grecja), gdzie będzie mogła skorzystać z pomocy swojej rodziny ze strony ojca, a następnie wróci do Włoch, do domu małżeńskiego, wraz z dzieckiem.

17 Małżonkowie udali się zatem do Aten, gdzie w dniu 3 lutego 2016 r. PQ urodziła córkę, która odtąd przebywa tam wraz z matką. Po narodzinach dziecka OL powrócił do Włoch. OL twierdzi, że zgodził się na to, aby dziecko przebywało w Grecji do maja 2016 r., kiedy to oczekiwał powrotu żony wraz z noworodkiem. Jednakże w czerwcu 2016 r. PQ jednostronnie postanowiła pozostać w Grecji z dzieckiem.

18 Według PQ małżonkowie nie określili dokładnej daty jej powrotu z dzieckiem do Włoch. PQ twierdzi między innymi, że w maju 2016 r., a następnie w czerwcu 2016 r. OL odwiedził ją w Grecji. Ponadto uzgodnili, że spędzą razem wakacje letnie w tym państwie członkowskim.

19 W dniu 20 lipca 2016 r. OL wniósł do Tribunale ordinario di Ancona (sądu w Ankonie, Włochy) pozew o rozwód. W ramach tego pozwu wniósł on w szczególności o powierzenie mu wyłącznej pieczy nad dzieckiem, o przyznanie matce prawa do osobistej styczności z dzieckiem, o nakazanie powrotu dziecka do Włoch oraz o przyznanie mu alimentów na utrzymanie dziecka. W postanowieniu z dnia 7 listopada 2016 r. ów sąd uznał, że nie ma potrzeby orzekania w przedmiocie wniosków dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, gdyż dziecko mieszka od momentu swych narodzin w państwie członkowskim innym niż Włochy. OL wniósł odwołanie od tego postanowienia, które w dniu 20 stycznia 2017 r. zostało utrzymane w mocy przez Corte d'appello d'Ancona (sąd apelacyjny w Ankonie). Ponadto w postanowieniu z dnia 23 stycznia 2017 r. Tribunale ordinario di Ancona (sąd w Ankonie) odmówił wydania rozstrzygnięcia w przedmiocie żądania przyznania alimentów również z tego powodu, że miejsce zwykłego pobytu dziecka nie znajduje się we Włoszech. Wreszcie w dniu 23 lutego 2017 r. ów sąd orzekł rozwód OL i PQ, lecz pozostawił bez rozstrzygnięcia kwestię odpowiedzialności rodzicielskiej za dziecko.

20 Równolegle do postępowania przed sądami włoskimi w dniu 20 października 2016 r. OL wystąpił do Monomeles Protodikeio Athinon (sądu okręgowego w składzie jednoosobowym w Atenach, Grecja) z wnioskiem o powrót jego dziecka.

21 Ów sąd uważa w tym względzie, że wprawdzie dziecko nie zostało „uprowadzone" w rozumieniu art. 11 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 lub art. 3 konwencji haskiej z 1980 r. z jednego państwa członkowskiego do innego państwa członkowskiego, było ono jednak bezprawnie zatrzymywane przez jego matkę w Grecji bez zgody ojca na to, by miejsce zwykłego pobytu dziecka tam się znajdowało, mając na względzie okoliczność, że rodzice wspólnie sprawują odpowiedzialność rodzicielską względem tego dziecka.

22 Rzeczony sąd twierdzi, że w przypadkach gdy dziecko urodziło się w miejscu niemającym związku z miejscem zwykłego pobytu jego rodziców, na przykład ze względów losowych lub z powodu siły wyższej w trakcie podróży jego rodziców w innym państwie, a następnie zostało uprowadzone lub jest bezprawnie zatrzymane przez jedno z rodziców, dochodzi do rażących naruszeń praw rodziców i do faktycznego odseparowania dziecka od miejsca, które zgodnie z normalnym biegiem rzeczy byłoby miejscem jego zwykłego pobytu. Z tych powodów takie sytuacje powinny być objęte procedurą powrotową przewidzianą w konwencji haskiej z 1980 r. i w rozporządzeniu nr 2201/2003.

23 Fizyczna obecność dziecka w określonym miejscu nie powinna zatem być wstępnym warunkiem ustalenia tam miejsca jego „zwykłego pobytu” w rozumieniu art. 11 rozporządzenia nr 2201/2003. Jeśli chodzi bowiem w szczególności o noworodki i niemowlęta, czynniki pozwalające zazwyczaj na określenie miejsca zwykłego pobytu tracą na znaczeniu ze względu na całkowitą zależność tych małych dzieci od osób, które sprawują nad nimi pieczę. Sam Trybunał uznał zresztą, że przesłanka dotycząca fizycznej obecności dziecka ma mniejsze znaczenie w przypadku niemowląt, ponieważ w wyroku z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829) orzekł, że kilkudniowy pobyt takiego niemowlęcia w określonym miejscu, w połączeniu z innymi elementami, wystarczył, by ustalić tam miejsce jego zwykłego pobytu.

24 Zdaniem sądu odsyłającego, aby określić miejsce zwykłego pobytu noworodka lub niemowlęcia, należy raczej posłużyć się jako głównym kryterium wolą wyrażoną wspólnie przez podmioty odpowiedzialności rodzicielskiej, którą można wywnioskować z poczynionych przez nie przygotowań na przyjęcie dziecka, takich jak zgłoszenie urodzenia dziecka w urzędzie stanu cywilnego miejsca ich zwykłego pobytu, zakup potrzebnych mu ubrań lub niezbędnych mu mebli, urządzenie pokoju dziecięcego lub wynajęcie większego domu.

25 W tych okolicznościach Monomeles Protodikeio Athinon (sąd okręgowy w składzie jednoosobowym w Atenach) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Jaką wykładnię należy nadać terminom »zwykły pobyt« w rozumieniu art. 11 ust. 1 [rozporządzenia nr 2201/2003] w przypadku niemowlęcia urodzonego ze względów losowych lub z powodu siły wyższej w miejscu innym niż to, które jego rodzice, wykonujący nad nim wspólnie odpowiedzialność rodzicielską, zaplanowali dla niego jako miejsce zwykłego pobytu, które to niemowlę jest od tego czasu bezprawnie zatrzymywane przez jedno z rodziców w państwie, w którym się urodziło, lub zostało uprowadzone do państwa trzeciego? W szczególności, czy fizyczna obecność jest w każdym przypadku koniecznym i oczywistym warunkiem określenia zwykłego pobytu danej osoby, zwłaszcza noworodka?”.

W przedmiocie trybu pilnego

26 Sąd odsyłający wniósł o zastosowanie do niniejszego odesłania pilnego trybu prejudycjalnego przewidzianego w art. 107 regulaminu postępowania przed Trybunałem.

27 Ów sąd uzasadnił ten wniosek, podnosząc, że spór w postępowaniu głównym dotyczy zaledwie rocznego dziecka, które przez okres ponad dziewięciu miesięcy pozostawało z dala od ojca, który nie miał możliwości kontaktu z nim, i że taka sytuacja może poważnie zaszkodzić ich przyszłym stosunkom.

28 W tym względzie należy zaznaczyć w pierwszej kolejności, że niniejsze odesłanie prejudycjalne dotyczy wykładni rozporządzenia nr 2201/2003, które zostało przyjęte na podstawie między innymi art. 61 lit. c) WE, obecnie art. 67 TFUE, który jest zawarty w tytule V części trzeciej traktatu FUE, dotyczącym przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Może ono w konsekwencji podlegać rozpoznaniu w pilnym trybie prejudycjalnym.

29 W drugiej kolejności z postanowienia odsyłającego wynika, że dziecko, którego dotyczy wniosek o powrót, zostało oddzielone od ojca w wieku newralgicznym dla jego rozwoju i że przedłużanie aktualnej sytuacji mogłoby poważnie zaszkodzić przyszłym relacjom tego dziecka z jego ojcem.

30 W tych okolicznościach na wniosek sędziego sprawozdawcy i po wysłuchaniu rzecznika generalnego piąta izba Trybunału postanowiła w dniu 16 marca 2017 r. uwzględnić wniosek sądu odsyłającego o rozpoznanie niniejszego odesłania prejudycjalnego w trybie pilnym.

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

31 Na wstępie należy zaznaczyć, że okoliczności sprawy w postępowaniu głównym różnią się częściowo od okoliczności wskazanych w pytaniu prejudycjalnym.

32 Z postanowienia odsyłającego wynika bowiem, że dziecko OL i PQ nie urodziło się w Grecji „ze względów losowych lub z powodu siły wyższej", ale zgodnie ze wspólną wolą jego rodziców, tak aby PQ mogła skorzystać z pomocy swojej rodziny ze strony ojca przed porodem i w pierwszych miesiącach życia dziecka. Jest też oczywiste, że dziecko nie zostało następnie „uprowadzone do państwa trzeciego". Ponadto, wprawdzie sąd odsyłający wspomina w swoim pytaniu zarówno o „noworodku", jak i o „niemowlęciu", należy jednak stwierdzić, że w zakresie, w jakim bezpośrednio przed zarzucanym zatrzymaniem, mianowicie w czerwcu 2016 r., dziecko to miało już pięć miesięcy, sprawa w postępowaniu głównym dotyczy niemowlęcia.

33 Tymczasem zgodnie z utrwalonym orzecznictwem zadaniem Trybunału nie jest formułowanie opinii doradczych w przedmiocie zagadnień ogólnych lub hipotetycznych (wyrok z dnia 16 lipca 1992 r., Meilicke, C-83/91, EU:C:1992:332, pkt 25; postanowienie z dnia 11 stycznia 2017 r., Boudjellal, C-508/16, niepublikowane, EU:C:2017:6, pkt 32).

34 Jednak w ramach ustanowionej w art. 267 TFUE procedury współpracy między sądami krajowymi a Trybunałem do tego ostatniego należy udzielenie sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi, która umożliwi mu rozstrzygnięcie zawisłego przed nim sporu. Mając to na uwadze, Trybunał musi w razie potrzeby przeformułować przedłożone mu pytania (zob. w szczególności wyrok z dnia 13 października 2016 r., M. i S., C-303/15, EU:C:2016:771, pkt 16 i przytoczone tam orzecznictwo).

35 W konsekwencji zadane pytanie należy rozumieć w ten sposób, że sąd odsyłający zwraca się w istocie o dokonanie wykładni pojęcia „zwykłego pobytu" w rozumieniu art. 11 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003, aby ustalić, czy ma on do czynienia z „bezprawnym zatrzymaniem" w sytuacji takiej jak sytuacja w postępowaniu głównym, gdy dziecko urodziło się i przebywało nieprzerwanie z matką przez kilka miesięcy, zgodnie ze wspólną wolą jego rodziców, w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, w którym ci ostatni mieli miejsce ich zwykłego pobytu przed urodzeniem się dziecka. W związku z tym sąd odsyłający zastanawia się, czy w takiej sytuacji początkowy zamiar rodziców odnośnie do powrotu matki z dzieckiem do tego ostatniego państwa członkowskiego jest czynnikiem rozstrzygającym, by uznać, że dziecko to ma w nim swój „zwykły pobyt" w rozumieniu tego rozporządzenia, niezależnie od okoliczności, że nigdy nie było ono obecne fizycznie we wspomnianym państwie członkowskim.

36 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z definicją pojęcia „bezprawnego uprowadzenia albo zatrzymania dziecka", podaną w art. 2 pkt 11 rozporządzenia nr 2201/2003 w brzmieniu bardzo podobnym do brzmienia art. 3 konwencji haskiej z 1980 r., pojęcie to odnosi się do uprowadzenia lub zatrzymania dziecka, które narusza prawo do pieczy nad dzieckiem wynikające z orzeczenia sądowego, z mocy prawa lub z prawnie wiążącego porozumienia zgodnie z prawem „państwa członkowskiego, w którym dziecko bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt".

37 Ponadto art. 11 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 stanowi, że przepisy tego artykułu stosuje się, jeżeli podmiot sprawujący pieczę nad dzieckiem wnosi do właściwych organów państwa członkowskiego pozew lub wniosek o wydanie orzeczenia na podstawie konwencji haskiej z 1980 r. w celu doprowadzenia do powrotu dziecka bezprawnie uprowadzonego lub zatrzymywanego „w państwie członkowskim innym niż państwo, w którym dziecko bezpośrednio przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt".

38 Z przepisów tych wynika, że pojęcie „zwykłego pobytu” stanowi centralny element przy ocenie zasadności wniosku o powrót. Taki wniosek może bowiem zostać uwzględniony tylko wtedy, gdy bezpośrednio przed zarzucanym uprowadzeniem lub zatrzymaniem dziecko miało zwykły pobyt w państwie członkowskim, do którego zgodnie z wnioskiem ma powrócić.

39 Co się tyczy rozumienia wyrażenia „zwykły pobyt” dziecka, należy przypomnieć, że rozporządzenie nr 2201/2003, podobnie jak konwencja haska z 1980 r., nie definiuje tego pojęcia. Przepisy tego rozporządzenia, które posługują się nim, nie zawierają też wyraźnego odesłania do prawa państw członkowskich w celu określenia znaczenia i zakresu tegoż pojęcia.

40 Otóż Trybunał orzekał już wielokrotnie, że chodzi tu o autonomiczne pojęcie prawa Unii, które należy interpretować z uwzględnieniem kontekstu, w jaki wpisują się przepisy posługujące się nim, oraz celów rozporządzenia nr 2201/2003, w szczególności celu wynikającego z jego motywu 12, zgodnie z którym podstawy jurysdykcji ustanowione w tym rozporządzeniu ukształtowane są zgodnie z zasadą dobra dziecka, w szczególności według kryterium bliskości (zob. wyroki: z dnia 2 kwietnia 2009 r., A, C-523/07, EU:C:2009:225, pkt 34, 35; z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, pkt 44–46).

41 Ponadto zgodnie z orzecznictwem Trybunału pojęcie „zwykłego pobytu” powinno mieć jednolite znaczenie w rozporządzeniu nr 2201/2003. Tak więc wykładnia tego pojęcia dokonana w ramach art. 8 i 10 tego rozporządzenia, dotyczących międzynarodowej jurysdykcji sądów w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, ma zastosowanie do art. 11 ust. 1 rzeczonego rozporządzenia (zob. podobnie wyrok z dnia 9 października 2014 r., C, C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, pkt 54).

42 Zgodnie z tym orzecznictwem miejsce „zwykłego pobytu” dziecka odpowiada miejscu, gdzie dziecko wykazuje pewną integrację ze środowiskiem społecznym i rodzinnym. Do sądów krajowych należy ustalenie tego miejsca w oparciu o wszystkie szczególne okoliczności faktyczne danego przypadku (wyroki: z dnia 2 kwietnia 2009 r., A, C-523/07, EU:C:2009:225, pkt 42; 44; z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, pkt 47).

43 W tym celu, poza fizyczną obecnością dziecka na terytorium państwa członkowskiego należy uwzględnić inne czynniki, które powinny wykazać, że obecność ta nie ma w żadnym razie charakteru tymczasowego lub okazjonalnego i że pobyt dziecka wskazuje na taką integrację w środowisku społecznym i rodzinnym (wyrok z dnia 2 kwietnia 2009 r., A, C-523/07, EU:C:2009:225, pkt 38).

44 Wśród tych czynników należy wymienić trwałość, zgodność z prawem, warunki oraz motywy pobytu dziecka na terytorium danego państwa członkowskiego, jak również obywatelstwo dziecka (zob. podobnie wyrok z dnia 2 kwietnia 2009 r., A, C-523/07, EU:C:2009:225, pkt 39). Ponadto kluczowe czynniki zmieniają się w zależności od wieku danego dziecka (wyrok z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, pkt 53).

45 Trybunał wskazał, że gdy dane dziecko jest niemowlęciem, jego środowiskiem jest w istocie środowisko rodzinne, tworzone przez osobę lub osoby stanowiące punkt odniesienia, z którymi dziecko żyje, które w rzeczywistości zajmują się dzieckiem i o nie dbają, i że w sposób nieuchronny dzieli ono środowisko społeczne i rodzinne tej osoby lub tych osób. W konsekwencji gdy – tak jak w sprawie w postępowaniu głównym – niemowlęciem zajmuje się faktycznie jego matka w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, w którym zwykle przebywa ojciec, należy wziąć pod uwagę w szczególności, z jednej strony, trwałość, zgodność z prawem, warunki oraz motywy jej pobytu na terytorium pierwszego państwa członkowskiego, a z drugiej strony, pochodzenie geograficzne i rodzinne matki, jak również stosunki rodzinne i społeczne zawiązane przez nią i przez dziecko w tym państwie członkowskim (zob. wyrok z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, pkt 54–56).

46 Jeśli chodzi o zamiar osiedlenia się rodziców wraz z dzieckiem w państwie członkowskim, Trybunał przyznał, że może on również zostać wzięty pod uwagę, gdy manifestuje się w pewnych oznakach zewnętrznych, takich jak zakup lub najem mieszkania w państwie członkowskim przyjmującym (zob. podobnie wyrok z dnia 2 kwietnia 2009 r., A, C-523/07, EU:C:2009:225, pkt 40).

47 [Sprostowany postanowieniem z dnia 12 czerwca 2017 r.] Tak więc zgodnie z orzecznictwem Trybunału sam zamiar rodziców nie może co do zasady być rozstrzygający przy określeniu miejsca zwykłego pobytu dziecka w rozumieniu rozporządzenia nr 2201/2003, lecz stanowi „wskazówkę" pozwalającą uzupełnić zbiór innych zgodnych poszlak.

48 Znaczenie, jakie należy przypisać zamiarowi rodziców przy określeniu miejsca zwykłego pobytu dziecka, zależy rzeczywiście od okoliczności właściwych danemu przypadkowi (zob. podobnie wyrok z dnia 22 grudnia 2010 r., Mercredi, C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, pkt 50, 51).

49 Zważywszy na powyższe, należy przypomnieć, że – jak zostało podkreślone w pkt 32 niniejszego wyroku – w sprawie w postępowaniu głównym dziecko urodziło się w państwie członkowskim wskazanym zgodnie ze wspólną wolą jego rodziców i że bezpośrednio przed zarzucanym zatrzymaniem przebywało tam razem z jego matką przez kolejnych pięć miesięcy, pozostając na łonie rodziny matki ze strony ojca i nigdy nie opuszczając terytorium wspomnianego państwa.

50 W tych okolicznościach przyjęcie, że zamiar wyrażony początkowo przez rodziców w kwestii powrotu matki wraz z dzieckiem do drugiego państwa członkowskiego, które było państwem ich zwykłego pobytu przed narodzinami dziecka, stanowi czynnik rozstrzygający, poprzez wprowadzenie w istocie ogólnej i abstrakcyjnej zasady, zgodnie z którą miejscem zwykłego pobytu niemowlęcia jest bezwzględnie miejsce zwykłego pobytu jego rodziców, wykraczałoby poza zakres pojęcia „zwykłego pobytu" w rozumieniu art. 2201/2003 i byłoby sprzeczne z ekonomiką, skutecznością i celem procedury powrotowej. Wreszcie dobro dziecka nie wymaga wykładni zaproponowanej przez sąd odsyłający.

51 W tym względzie należy przypomnieć po pierwsze, że pojęcie „zwykłego pobytu" w rozumieniu rozporządzenia nr 2201/2003 odzwierciedla w istocie kwestię faktyczną. W związku z tym trudno byłoby pogodzić z tym pojęciem stwierdzenie, że początkowy zamiar rodziców, by dziecko przebywało w określonym miejscu, miał pierwszeństwo przed okolicznością, że przebywa ono w nieprzerwany sposób w innym państwie od swych narodzin.

52 Po drugie, mając na względzie systematykę konwencji haskiej z 1980 r. i art. 11 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003, argument, że rodzice sprawują wspólnie pieczę, w związku z czym matka nie mogła samodzielnie zadecydować o miejscu pobytu dziecka, nie może być rozstrzygający przy ustaleniu jego „zwykłego pobytu" w rozumieniu tego rozporządzenia.

53 Stosownie bowiem do definicji „bezprawnego uprowadzenia albo zatrzymania dziecka" zawartej w art. 2 pkt 11 tego rozporządzenia i w art. 3 konwencji haskiej z 1980 r., przypomnianej w pkt 36 niniejszego wyroku, zgodność lub niezgodność z prawem uprowadzenia lub zatrzymania ocenia się w świetle prawa do pieczy przysługującego na podstawie prawa państwa członkowskiego miejsca zwykłego pobytu dziecka przed jego uprowadzeniem lub zatrzymaniem. Tak więc przy ocenie wniosku o powrót określenie miejsca zwykłego pobytu dziecka poprzedza wskazanie ewentualnie naruszonego prawa do pieczy.

54 W konsekwencji zgoda lub brak zgody ojca – w ramach sprawowanego przez niego prawa do pieczy nad dzieckiem – na to, by dziecko pozostało w określonym miejscu, nie może stanowić decydującego czynnika przy określeniu miejsca „zwykłego pobytu" tego dziecka w rozumieniu rozporządzenia nr 2201/2003, co jest zresztą zgodne z twierdzeniem, że pojęcie to odzwierciedla w istocie kwestię faktyczną.

55 Wykładnia ta znajduje ponadto potwierdzenie w art. 10 tego rozporządzenia, który przewiduje właśnie sytuację, w której dziecko uzyskuje nowe miejsce zwykłego pobytu po bezprawnym uprowadzeniu lub zatrzymaniu.

56 Po trzecie, w sprawie takiej jak sprawa w postępowaniu głównym uznanie początkowego zamiaru rodziców za czynnik rozstrzygający przy określeniu miejsca zwykłego pobytu dziecka byłoby sprzeczne ze skutecznością procedury powrotowej i z zasadą pewności prawa.

57 Należy przypomnieć w tym względzie, że procedura powrotowa jest ze swej natury procedurą przyspieszoną, ponieważ ma ona zapewnić szybki powrót dziecka, jak wynika to z preambuły konwencji haskiej z 1980 r. i z motywu 17 rozporządzenia nr 2201/2003. Prawodawca Unii skonkretyzował zresztą ten imperatyw w art. 11 ust. 3 rozporządzenia nr 2201/2003, nakazując sądom, do których wpłynął wniosek o powrót, wydanie orzeczenia nie później niż sześć tygodni od wniesienia tego wniosku, chyba że na skutek nadzwyczajnych okoliczności nie jest to możliwe.

58 Wniosek o powrót powinien więc opierać się na okolicznościach, które szybko i łatwo można sprawdzić i które są w miarę możliwości jednoznaczne. Tymczasem w sprawie takiej jak sprawa w postępowaniu głównym może być trudne, a nawet niemożliwe, ustalenie ponad wszelką rozsądną wątpliwość w szczególności początkowo branej pod uwagę przez rodziców daty powrotu matki do państwa członkowskiego ich zwykłego pobytu oraz tego, czy decyzja matki o pozostaniu w państwie członkowskim narodzin dziecka jest przyczyną, czy też, wprost przeciwnie, konsekwencją powództwa o rozwód wniesionego przez ojca do sądów pierwszego państwa.

59 Podsumowując, przyjęcie w takim kontekście wykładni pojęcia „zwykłego pobytu" dziecka w rozumieniu rozporządzenia nr 2201/2003 – polegającej na tym, że początkowy zamiar rodziców co do miejsca, które „miało być" miejscem tego pobytu, stanowi w tym zakresie czynnik rozstrzygający – zmuszałoby sądy krajowe albo do zbierania dużej ilości dowodów i zeznań celem ustalenia z pewnością tego zamiaru, co byłoby trudne do pogodzenia z przyspieszonym charakterem procedury powrotowej, albo do wydawania rozstrzygnięć bez dysponowania wszystkimi istotnymi informacjami, co byłoby źródłem braku pewności prawa.

60 Po czwarte, w sprawie takiej jak sprawa w postępowaniu głównym wykładnia pojęcia „zwykłego pobytu" zasugerowana przez sąd odsyłający jest sprzeczna z celem procedury powrotowej.

61 Ze sprawozdania wyjaśniającego do konwencji haskiej z 1980 r. wynika bowiem, że jednym z celów tej konwencji i, w konsekwencji, art. 11 rozporządzenia nr 2201/2003 jest przywrócenie status quo ante, to znaczy sytuacji, która istniała przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem dziecka. Procedura powrotowa zmierza zatem do umieszczenia dziecka w środowisku, które jest mu najbardziej znajome, i w ten sposób do przywrócenia ciągłości warunków jego istnienia i rozwoju.

62 Natomiast w sytuacji takiej jak sytuacja w postępowaniu głównym zgodnie z tym celem podobno bezprawne zachowanie jednego z rodziców nie może samo w sobie uzasadnić uwzględnienia wniosku o powrót i przemieszczenia dziecka z państwa członkowskiego, w którym się urodziło i przebywa zgodnie z prawem w ciągły sposób, do państwa członkowskiego, które nie jest dla niego znajome.

63 Prawdą jest, że procedura powrotowa przewidziana w konwencji haskiej z 1980 r. i w rozporządzeniu nr 2201/2003 zmierza również do tego, by jeden z rodziców nie mógł wzmocnić swej pozycji w zakresie pieczy nad dzieckiem, unikając, w drodze faktów dokonanych, kompetencji sądów wyznaczonych zasadniczo, zgodnie z zasadami przewidzianymi w szczególności przez to rozporządzenie, do orzekania w przedmiocie odpowiedzialności rodzicielskiej za dziecko (zob. podobnie wyroki: z dnia 23 grudnia 2009 r., Detiček, C-403/09 PPU, EU:C:2009:810, pkt 49; z dnia 9 października 2014 r., C, C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, pkt 67).

64 Należy jednak podkreślić w tym względzie, że w sprawie w postępowaniu głównym nie przedstawiono żadnej wskazówki pozwalającej domniemywać wolę obejścia przez matkę zasad ustalania jurysdykcji przewidzianych w tym rozporządzeniu w dziedzinie odpowiedzialności rodzicielskiej.

65 Poza tym należy wyjaśnić, że decyzja w sprawie powrotu dziecka lub jego zatrzymania nie rozstrzyga kwestii pieczy nad nim. W tym zakresie niemożność skorzystania z procedury powrotowej w sprawie w postępowaniu głównym jest bez uszczerbku dla przysługującego ojcu uprawnienia do dochodzenia jego praw do dziecka w ramach postępowania dotyczącego istoty odpowiedzialności rodzicielskiej, prowadzonego przed sądami właściwymi do rozpoznania sprawy na podstawie przepisów rozporządzenia nr 2201/2003, w ramach którego będzie można przeprowadzić szczegółowe badanie wszystkich okoliczności, w tym zachowania rodziców (zob. przez analogię wyrok z dnia 5 października 2010 r., McB., C-400/10 PPU, EU:C:2010:582, pkt 58).

66 Wreszcie, jak zostało wskazane w pkt 40 niniejszego wyroku, skoro pojęcie „zwykłego pobytu” w rozumieniu rozporządzenia nr 2201/2003 powinno być interpretowane z uwzględnieniem dobra dziecka, należy podkreślić, że ów pierwszorzędny element nie wymaga w niniejszej sprawie wykładni zaproponowanej przez sąd odsyłający. W szczególności przysługujące dziecku prawo do utrzymywania osobistego związku i bezpośredniego kontaktu z obojgiem rodziców, o którym mowa w art. 24 ust. 3 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, nie wymaga wyjazdu dziecka do państwa członkowskiego, w którym znajdowało się miejsce pobytu jego rodziców przed jego narodzinami. To podstawowe prawo będzie bowiem mogło być dochodzone w ramach postępowania dotyczącego istoty prawa do pieczy, o którym mowa w punkcie poprzednim, w toku którego kwestia pieczy będzie mogła być ponownie zbadana i w razie potrzeby zostanie ewentualnie ustanowione prawo do osobistej styczności z dzieckiem.

67 Kryterium bliskości – preferowanemu przez prawodawcę Unii w ramach rozporządzenia nr 2201/2003 właśnie w celu zapewnienia, że dobro dziecka zostanie uwzględnione – bardziej zresztą odpowiada to, by ewentualne decyzje dotyczące dziecka były podejmowane przez sądy państwa członkowskiego, w którym dziecko przebywa bez przerwy od momentu swych narodzin (zob. podobnie wyroki: z dnia 23 grudnia 2009 r., Detiček, C-403/09 PPU, EU:C:2009:810, pkt 36; z dnia 15 lipca 2010 r., Purrucker, C-256/09, EU:C:2010:437, pkt 91).

68 W każdym razie Trybunał nie dysponuje żadnym elementem pozwalającym sądzić, że w szczególnych okolicznościach sprawy w postępowaniu głównym dobro dziecka zostanie naruszone.

69 Z tych względów w sprawie takiej jak sprawa w postępowaniu głównym art. 11 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 nie może być interpretowany w ten sposób, że bezpośrednio przed zarzucanym przez ojca zatrzymaniem dziecko miało miejsce „zwykłego pobytu” w rozumieniu tego przepisu w państwie członkowskim zwykłego pobytu jego rodziców przed jego narodzinami. W związku z tym wyrażona przez matkę odmowa powrotu wraz z dzieckiem do tego państwa nie może stanowić „bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania” dziecka w rozumieniu tego przepisu.

70 Mając na względzie całość powyższych rozważań, na zadane pytanie należy odpowiedzieć, że art. 11 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 powinien być interpretowany w ten sposób, iż w sytuacji takiej jak sytuacja w postępowaniu głównym, gdy dziecko urodziło się i przebywało w nieprzerwany sposób ze swoją matką przez kilka miesięcy, zgodnie ze wspólną wolą jego rodziców, w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, w którym ci ostatni mieli miejsce ich zwykłego pobytu przed urodzeniem się dziecka, początkowy zamiar rodziców odnośnie do powrotu matki wraz z dzieckiem do tego ostatniego państwa członkowskiego nie pozwala uznać, że dziecko to ma w nim miejsce „zwykłego pobytu” w rozumieniu tego rozporządzenia.

W konsekwencji w takiej sytuacji wyrażona przez matkę odmowa powrotu wraz z dzieckiem do tego samego państwa członkowskiego nie może zostać uznana za „bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie” dziecka w rozumieniu wspomnianego art. 11 ust. 1.

W przedmiocie kosztów

71 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (piąta izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 11 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 powinien być interpretowany w ten sposób, że w sytuacji takiej jak sytuacja w postępowaniu głównym, gdy dziecko urodziło się i przebywało w nieprzerwany sposób ze swoją matką przez kilka miesięcy, zgodnie ze wspólną wolą jego rodziców, w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, w którym ci ostatni mieli miejsce ich zwykłego pobytu przed urodzeniem się dziecka, początkowy zamiar rodziców odnośnie do powrotu matki wraz z dzieckiem do tego ostatniego państwa członkowskiego nie pozwala uznać, że dziecko to ma w nim miejsce „zwykłego pobytu" w rozumieniu tego rozporządzenia.

W konsekwencji w takiej sytuacji wyrażona przez matkę odmowa powrotu wraz z dzieckiem do tego samego państwa członkowskiego nie może zostać uznana za „bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie" dziecka w rozumieniu wspomnianego art. 11 ust. 1.

Podpisy